

УДК 343.346
DOI <https://doi.org/10.32837/chern.v0i3.244>

О. О. Юріков
*викладач циклу загальних та кримінально-правових дисциплін
Київського центру первинної професійної підготовки «Академія поліції»
Навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ
orcid.org/0000-0002-6900-6887*

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ НАУКОВОЇ РОЗРОБЛЕНОСТІ ПИТАНЬ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА УМИСНЕ ПОШКОДЖЕННЯ АБО РУЙНУВАННЯ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНОЇ МЕРЕЖІ

Проаналізовано стан наукового розроблення кримінальної відповідальності за умисне пошкодження або руйнування телекомунікаційної мережі. Увагу акцентовано на наукових працях, які мають вагоме значення для дослідження окресленої тематики. З метою ґрунтовного вивчення предмета дослідження описані деякі їх аспекти.

Констатовано, що стан наукового опрацювання досліджуваного кримінально-правового питання не повною мірою відповідає потребам правозастосування через недостатню аргументованість деяких пропозицій щодо їх розв'язання або багатоманітність підходів до розуміння певних категорій.

Попри наявність значної кількості наукових досліджень з окресленої проблематики, однозначно не визначено зміст об'єктів кримінального правопорушення, передбаченого ст. 360 КК України; не розкрито усіх форм прояву об'єктивної сторони умисного пошкодження або руйнування телекомунікаційної мережі; не окреслено коло суспільно небезпечних наслідків цього діяння; недостатньо обґрунтовано позиції щодо віку кримінальної відповідальності за посягання на об'єкти телекомунікацій; не охарактеризовано кваліфікуючі ознаки та не досліджено особливості кваліфікації зазначеного кримінального правопорушення; не вивчено питання щодо видів та розмірів покарань за умисне пошкодження або руйнування телекомунікаційної мережі.

Обґрунтовано, що вивчення сутності та меж наукових розробок кримінальної відповідальності за умисне пошкодження або руйнування телекомунікаційної мережі, правильне формулювання завдань дослідження та наявність об'єктивного бачення аналізованих питань, а також їх взаємозв'язок із положеннями вчених із суміжних галузей права є теоретичними передумовами предмета дослідження.

Перспективними напрямками дослідження кримінальної відповідальності за умисне пошкодження або руйнування телекомунікаційної мережі є окреслення змісту об'єктів досліджуваного кримінального правопорушення; висвітлення доктринальних положень щодо проявів його об'єктивної сторони; вивчення суб'єктивних ознак досліджуваного складу кримінального правопорушення; виокремлення та розгляд особливостей кваліфікації зазначеного суспільно небезпечного діяння; визначення видів і розмірів покарань за це кримінальне правопорушення.

Ключові слова: телекомунікаційна мережа, технічні засоби телекомунікацій, споруди електрозв'язку, критична інфраструктура, лінії зв'язку.

Yurikov O. O. ANALYSIS OF THE CURRENT STATE OF SCIENTIFIC DEVELOPMENT OF CRIMINAL RESPONSIBILITY ISSUES FOR INTENTIONAL DAMAGE OR DESTRUCTION OF TELECOMMUNICATIONS

The article analyzes the state of scientific development of criminal liability for intentional damage or destruction of telecommunications network. Attention is focused on those scientific works that are important for the study of the outlined topics. In order to thoroughly study the subject of research, some of their aspects are described.

It was stated that the state of scientific elaboration of the studied criminal law issue does not fully meet the needs of law enforcement due to insufficient argumentation of some proposals for their solution or the diversity of approaches to understanding certain categories.

Despite the presence of a significant amount of research on the outlined issues proved that the content of the objects of the criminal offense provided by Art. 360 of the Criminal Code of Ukraine; not all forms of manifestation of the objective side of intentional damage or destruction of telecommunications network are disclosed; the range of socially dangerous consequences of this act is not outlined; the position on the age of criminal liability for encroachment on telecommunications facilities is not sufficiently substantiated; the qualifying features are not characterized and the peculiarities of the qualification of the specified criminal offense are not investigated; the issue of types and sizes of penalties for intentional damage or destruction of telecommunication network has not been studied.

It is substantiated that the study of the essence and limits of scientific development of criminal liability for intentional damage or destruction of telecommunications network, the correct formulation of research objectives and the presence of an objective vision of research issues, their relationship with scientists from related fields of law are theoretical prerequisites. intentional damage or destruction of telecommunications network.

Promising areas of investigation of criminal liability for intentional damage or destruction of the telecommunications network are the delineation of the content of the objects of the investigated criminal offense; coverage of doctrinal provisions on the manifestations of its objective side; study of subjective features of the investigated composition of the criminal offense; isolation and consideration of features of qualification of the specified socially dangerous act; determination of types and sizes of punishments for this criminal offense.

Key words: telecommunication network, telecommunication technical means, telecommunication constructions, critical infrastructure, communication lines.

Постановка проблеми. Передумовою будь-якого кримінально-правового дослідження є вивчення сучасного стану наукової розробки предмета такого дослідження. Це сприятиме виявленню позитивних аспектів вже здійснених досліджень, з'ясуванню питань, які залишилися недослідженими чи не цілком дослідженими, які потребують переосмислення, а також визначенню перспективних напрямів вдосконалення положень ст. 360 КК України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Кримінальну відповідальність за умисне пошкодження або руйнування телекомунікаційної мережі, а також деякі її аспекти досліджували у своїх працях такі вітчизняні і зарубіжні вчені, як: І.Б. Газдайка-Василишин, О.П. Дячкін, Р.О. Мовчан, С.В. Незнайко, О.Г. Сандул, О.В. Таран та інші.

Тому метою статті є аналіз наукових праць, що стосуються питань кримінальної відповідальності за умисне пошкодження або руйнування телекомунікаційної мережі. Це дасть змогу висвітлити проблемні питання щодо кримінальної відповідальності за такі діяння, визначити, які пропозиції було надано для удосконалення ст. 360 КК України, та окреслити перспективні напрями їх дослідження.

Виклад основного матеріалу. Вагомими науковими дослідженнями з окресленої проблематики є праці О.П. Дячкіна, зокрема: «Відповідальність за посягання на електричні мережі та кабельні лінії зв'язку згідно з Кримінальним кодексом України: питання вдосконалення кримінального законодавства» (2007 р.), «Кримінальна відповідальність за посягання на електричні мережі, кабельні лінії зв'язку та їх обладнання» (2007 р.), «Кримінально-правова охорона об'єктів електроенергетики та зв'язку» (2009 р.) та інші. Вчений наголошує на відсутності уніфікації в деяких позиціях законодавця щодо визначення родових об'єктів у тотожних кримінальних правопорушеннях. Зокрема, у науковій статті «Відповідальність за посягання на електричні мережі та кабельні лінії зв'язку згідно з Кримінальним кодексом України: питання вдосконалення кримінального законодавства» зазначає про суперечливість кримінального законодавства на прикладі розташування ст. 188 (зараз виключена з КК України) та 194-1 у розділі VI Особливої частини КК України, а ст. 360 у розділі XV Особливої частини КК України [1, с. 165]. У вченого виникає питання, чому у кримінальних правопорушеннях, передбачених ст. 188 та 194-1 КК України, законодавець визначає родовим об'єктом суспільні відносини у сфері охорони права власності, а у кримінальному правопорушенні, передбаченому ст. 360 КК України, – авторитет органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, а також права

і свободи журналістів. Способи вчинення зазначених кримінальних правопорушень, як і предмет їх посягання, є подібними, однак вони спрямовані на різні об'єкти кримінально-правової охорони (враховуючи їх розміщення КК України).

Позиція О.П. Дячкіна є однозначною – розмістити зміст ст. 360 КК України у розділі IX Особливої частини КК України, оскільки зазначена норма здійснює кримінально правову охорону громадської безпеки [1, с. 166]. Крім того, вона здійснює кримінально правову охорону громадської безпеки, обґрунтовуючи це тим, що у разі заволодіння обладнанням зв'язку шляхом монтажу наявна ідеальна сукупність кримінально протиправних діянь, передбачених ст. 360 КК України та, залежно від способу заволодіння майном, однією зі ст. 185–187, 189–191 КК України. Однак, на переконання вченого, відсутність корисливого мотиву під час вчинення такого діяння свідчить про посягання на громадську безпеку [1, с. 166]. У своїй монографії «Кримінальна відповідальність за посягання на електричні мережі, кабельні лінії зв'язку та їх обладнання» та дисертації «Кримінально-правова охорона об'єктів електроенергетики та зв'язку» вчений обґрунтовує таку позицію та зазначає, що суспільно небезпечне діяння, передбачене ст. 360 КК України, посягає на нормальну роботу будь-якого електричного зв'язку як умови забезпечення інформаційного обміну, а об'єктом посягання є нормальна робота ліній зв'язку, і тому це діяння посягає на громадську безпеку [2, с. 48–49; 3, с. 85, 94]. На думку вченого, родовим об'єктом досліджуваного суспільно небезпечного діяння є громадська безпека, а основним безпосереднім об'єктом – безпека функціонування об'єктів зв'язку [3, с. 85, 94]. Автор наголошує на необхідності виключити з диспозиції ст. 360 КК України такі наслідки, як тимчасове припинення зв'язку [1, с. 167]. Це, на думку вченого, сприятиме встановленню кримінальної відповідальності за пошкодження тимчасово як непрацюючої або резервної мережі, так і тих, які будуються або відновлюються [1, с. 168]. Слушною є позиція О.П. Дячкіна щодо встановлення такого виду кримінальної відповідальності, однак, на нашу думку, доречніше було наслідки не виключати зі змісту норми, а передбачити їх як альтернативні.

Щодо суб'єктивної сторони досліджуваного складу кримінального правопорушення, то О.П. Дячкін зазначає, що «здійснюючи умисне руйнування, пошкодження або приведення іншим шляхом у непридатний для експлуатації стан об'єктів зв'язку, особа цілком усвідомлює як суспільно небезпечний характер свого діяння, що включає усвідомлення багатооб'єктності посягання, так і те, що діяння може породити повне або часткове приведення у непридатний стан

охоронюваних кримінальним законом предметів посягання, що, в свою чергу, може привести до настання будь-яких інших наслідків, або передбачених, або непередбачених статтею закону» [3, с. 120]. Диференційований підхід щодо визначення суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 360 КК України, дає змогу автору дійти висновків щодо виокремлення двох окремих норм, що встановлювали відповідальність за такі види діянь залежно від форми вини (умисна або необережна). На нашу думку, пошкодження або руйнування телекомунікаційної мережі з необережності не несе такої суспільної небезпеки, як учинення цього діяння умисно, окрім випадків, якщо таке діяння заподіює тяжкі тілесні ушкодження, загибель людей тощо (ст. 196 КК України). Необережне пошкодження або руйнування телекомунікаційної мережі, що не спричинило настання зазначених наслідків, є адміністративним правопорушенням, що передбачене ст. 147 КУпАП.

Цікавою є позиція автора щодо кваліфікуючих ознак зазначеного суспільно небезпечного діяння, серед яких: 1) вчинення діяння за попередньою змовою групою осіб; 2) спричинення шкоди у великих розмірах; 3) створення загрози спричинення особливо тяжких наслідків. Особливо кваліфікуючими ознаками автор пропонує передбачити вчинення діяння організованою групою чи злочинною організацією, що спричинило шкоду в особливо великих розмірах або заподіяло інші тяжкі наслідки (смерть людини тощо) [1, с. 168].

У дисертаційному дослідженні «Кримінально-правова охорона об'єктів електроенергетики та зв'язку» О.П. Дячкін визначає, що предметом суспільно небезпечного діяння, передбаченого ст. 360 КК України, є телекомунікації, споруди електрозв'язку (будівлі, вежі, антени, що використовуються для організації електрозв'язку) та обладнання [3, с. 92–93]. На переконання вченого, з метою дотримання принципу повноти, визначеності та єдності термінології необхідно уніфікувати диспозиції ст. 194-1, 277, 292 і 360 КК України, а також їх кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки [3, с. 100, 103]. Ми повністю поділяємо позицію вченого. На нашу думку, такі зміни сприятимуть як правильній кваліфікації, так і обґрунтованому застосуванню зазначених суміжних норм.

Таким чином, учений на дисертаційному рівні здійснив ґрунтовне дослідження кримінально-правової охорони об'єктів електроенергетики та зв'язку, висвітлив окремі проблемні питання кримінальної відповідальності за пошкодження або руйнування телекомунікаційної мережі як в Україні, так і в зарубіжних державах. Деякі наукові позиції ми підтримуємо, хоча, з огляду на швидкий розвиток науки і техніки, а також

зміни в кримінальному законодавстві України, більшість із них потребує переосмислення чи удосконалення.

І.Б. Газдайка-Василишин у своїй монографії «Некорисливі злочини проти власності» (2012 р.) в частині кримінальної відповідальності за умисне пошкодження ліній зв'язку досліджував родовий та безпосередній об'єкти цього суспільно небезпечного діяння. Вчена аргументує, що зазначене посягання не спрямоване проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян. На її думку, воно посягає на відносини експлуатації ліній зв'язку (причому суб'єктами цих відносин узагалі можуть не виступати органи державної влади, органи місцевого самоврядування, об'єднання громадян), саме тому родовим об'єктом досліджуваного суспільно небезпечного діяння є суспільні відносини щодо експлуатації транспорту, об'єктів електроенергетики та ліній зв'язку [4, с. 89–90, 148, 189]. Ми повністю поділяємо позицію І.Б. Газдайки-Василишин та інших учених, які ставлять під сумнів доцільність законодавчого закріплення у розділі XV Особливої частини КК України правову норму, яка встановлює кримінальну відповідальність за умисне пошкодження ліній зв'язку, однак позиція вченої щодо визначення родового об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 360 КК України, видається дискусійною.

У дослідженні Р.О. Мовчана та С.В. Незнайка «Кримінальна відповідальність за умисне знищення або пошкодження об'єктів життєзабезпечення: перспективи удосконалення та систематизації норм» (2014 р.) проаналізовано як наукові позиції різних учених щодо окремих питань кримінальної відповідальності за умисне знищення або пошкодження об'єктів життєзабезпечення, у тому числі й суспільно небезпечного діяння, передбаченого ст. 360 КК України, так і зарубіжний досвід з окресленої проблематики. Вчені зазначають, що нині в науці кримінального права України відсутня єдина концепція щодо визначення об'єктів умисного пошкодження ліній зв'язку й розташування цієї норми у структурі КК України [5, с. 274–276, 277–278]. Крім того, Р.О. Мовчан та С.В. Незнайко наголошують на тому, що необхідно привести положення ст. 360 КК України у відповідність до Закону України «Про телекомунікації» [5, с. 277], що в червні 2020 року й було здійснено законодавцем [6].

Авторами обґрунтовано необхідність збереження кримінальної відповідальності за умисне пошкодження ліній зв'язку, метою якої є кримінально-правова охорона деяких об'єктів життєзабезпечення шляхом об'єднання ст. 194-1, 270-1, 360 КК України в одну й розміщення її в розділі VI Особливої частини КК України [5, с. 279, 283]. Вчені слушно обґрунтовують

це тим, що родовим об'єктом досліджуваного суспільно небезпечного діяння є право власності. Однак у межах вивчення родового об'єкта вони взагалі не виокремили видовий та безпосередній об'єкти кримінального правопорушення, передбаченого ст. 360 КК України.

Заслуговує на увагу дисертаційне дослідження С.В. Незнайка «Кримінально-правова характеристика умисного знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства» (2016 р.). Хоча зазначена праця присвячена дослідженню складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 270-1 КК України, однак автор розкриває окремі аспекти кримінальної відповідальності за умисне пошкодження ліній зв'язку. Вчений стверджує прооднорідність суспільних відносин, які охороняються ст. 194-1, 270-1 та 360 КК України, а також аргументує позицію, що ці заборони об'єднані єдиною метою – кримінально-правовою охороною цілісності об'єктів, які забезпечують нормальну життєдіяльність суспільства (водо-, електро-, теплопостачання, послуги електрозв'язку, водовідведення тощо) [7, с. 62, 67–68, 69]. Предметом умисного пошкодження ліній зв'язку, на переконання вченого, слід визначити або об'єкти електрозв'язку, або телекомунікаційні мережі. Це сприятиме підвищенню ефективності дії досліджуваної заборони [7, с. 62]. Привертає увагу позиція автора щодо необхідності вказівки у диспозиціях ст. 194-1 та 270-1 КК України на наслідки у вигляді тимчасового припинення отримання споживачами товарів та послуг, надання яких забезпечується за допомогою функціонування об'єктів життєзабезпечення. Такі наслідки повинні бути похідними, а первинним – заподіяння майнової шкоди у великому розмірі [7, с. 127].

З огляду на наявність в ст. 360 КК України такого поняття, як «критично важливі об'єкти інфраструктури», що до 2 березня 2021 року вживалося лише у цій статті¹, доцільним є аналіз дослідження О.В. Таран і О.Г. Сандул «Проблеми кримінальної відповідальності за посягання на об'єкти критичної інфраструктури в ядерній енергетиці» (2019 р.). На підставі аналізу положень низки нормативно-правових актів вчені стверджують, що до критичної інфраструктури належать системи, об'єкти і ресурси, які є критично важливими для функціонування суспільства, соціально-економічного розвитку держави та забезпечення національної безпеки

¹ Законом України від 2 березня 2021 року № 1292-IX «Про внесення змін до статті 259 Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян» диспозицію ч. 2 ст. 259 КК України було доповнено поняттям «критично важливі об'єкти інфраструктури», а статтю – приміткою, згідно з якою це поняття вживається у значенні, визначеному в Законі України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України».

[8, с. 59]. Вченими наведено класифікацію об'єктів критичної інфраструктури.

О.В. Таран і О.Г. Сандул наголошують на відсутності спеціальної норми, що встановлює кримінальну відповідальність за посягання на об'єкти критичної інфраструктури [8, с. 60]. Однак окремі норми кримінального законодавства передбачають таку відповідальність, зокрема ст. 360 КК України, предмети якого можуть бути віднесені до об'єктів критичної інфраструктури. Вчені стверджують, що доповнення наявних кримінально-правових норм кваліфікуючою ознакою «посягання на об'єкти критичної інфраструктури» не вирішить проблем кримінально-правової охорони цих об'єктів. Вони пропонують створити нову норму та передбачити її у розділі I Особливої частини КК України «Злочини проти основ національної безпеки України» [8, с. 65]. На нашу думку, такі зміни є недоцільними, оскільки це порушить принцип побудови Особливої частини КК України за родовим об'єктом посягання. Не завжди посягання на об'єкти критичної інфраструктури спрямовані на ослаблення держави, здебільшого такі дії вчиняються під час терористичних актів, бойових дій чи викрадення майна. Шкода передусім заподіюється громадській безпеці, власності тощо. Більш прийнятним є доповнення певних кримінально-правових норм відповідною кваліфікуючою ознакою та посилення відповідальності за посягання на об'єкти критичної інфраструктури, як це передбачено у ст. 360 КК України, де ч. 3 передбачає кримінальну відповідальність саме за посягання на телекомунікаційну мережу, що спричинило припинення надання телекомунікаційних послуг на критично важливі об'єкти інфраструктури.

Незважаючи на вагомий внесок зазначених вище вчених у науку кримінального права, свої дослідження вони присвятили лише окремим питанням кримінальної відповідальності за посягання на об'єкти зв'язку, що свідчить про необхідність комплексного дослідження кримінальної відповідальності за умисне пошкодження або руйнування телекомунікаційної мережі.

Висновки. Стан наукового опрацювання досліджуваного кримінально-правового питання не повною мірою відповідає потребам правозастосування через недостатню аргументованість деяких пропозицій щодо їх розв'язання або багатоманітність підходів до розуміння певних категорій.

Проаналізовано положення доктрини кримінального права в частині кримінальної відповідальності за умисне пошкодження або руйнування телекомунікаційної мережі, на основі яких виокремлено проблемні питання, зокрема: 1) однозначно не визначено зміст родового, видового та безпосереднього об'єктів посягання; 2) не розкрито усі форми прояву об'єктивної

сторони; 3) не окреслено коло суспільно небезпечних наслідків; 4) недостатньо обґрунтовано позиції щодо віку кримінальної відповідальності; 5) не охарактеризовано кваліфікуючі ознаки; 6) не виокремлено та не розглянуто правила кваліфікації; 7) відсутні будь-які наукові позиції щодо видів та розмірів покарань.

Аргументовано, що перспективними напрямами такого дослідження є: 1) окреслення змісту об'єктів умисного пошкодження або руйнування телекомунікаційної мережі; 2) висвітлення доктринальних положень щодо проявів об'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 360 КК України; 3) вивчення суб'єктивних ознак досліджуваного складу кримінального правопорушення; 4) виокремлення та розгляд особливостей кваліфікації зазначеного суспільно небезпечного діяння; 5) визначення видів і розмірів покарань за це кримінальне правопорушення; 6) формулювання обґрунтованих пропозицій щодо удосконалення змісту кримінально-правової норми.

Література

1. Дячкін О.П. Відповідальність за посягання на електричні мережі та кабельні лінії зв'язку згідно з Кримінальним кодексом України: питання вдосконалення кримінального законодавства. *Боротьба*

з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2007. Вип. 16. С. 165–171.

2. Дячкін О.П. Кримінальна відповідальність за посягання на електричні мережі, кабельні лінії зв'язку та їх обладнання : монографія / за заг. ред. В. П. Ємельянова. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2007. 116 с.

3. Дячкін О.П. Кримінально-правова охорона об'єктів електроенергетики та зв'язку : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Дніпропетровськ, 2009. 258 с.

4. Газдайка-Василишин І.Б. Некорисливі злочини проти власності : монографія. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 212 с.

5. Мовчан Р.О., Незнайко С.В. Кримінальна відповідальність за умисне знищення або пошкодження об'єктів життєзабезпечення: перспективи удосконалення та систематизації норм. *Форум права*. 2014. № 2. С. 274–285.

6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту телекомунікаційних мереж : Закон України від 13 трав. 2020 р. № 600-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/600-20#n10>.

7. Незнайко С.В. Кримінально-правова характеристика умисного знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Суми, 2016. 251 с.

8. Таран О.В., Сандул О.Г. Проблеми кримінальної відповідальності за посягання на об'єкти критичної інфраструктури в ядерній енергетиці. *Ядерна та радіаційна безпека*. 2019. № 3 (83). С. 58–67. URL: <https://nuclear-journal.com/index.php/journal/article/view/177/172>. Doi: [https://doi.org/10.32918/nrs.2019.3\(83\).07](https://doi.org/10.32918/nrs.2019.3(83).07).